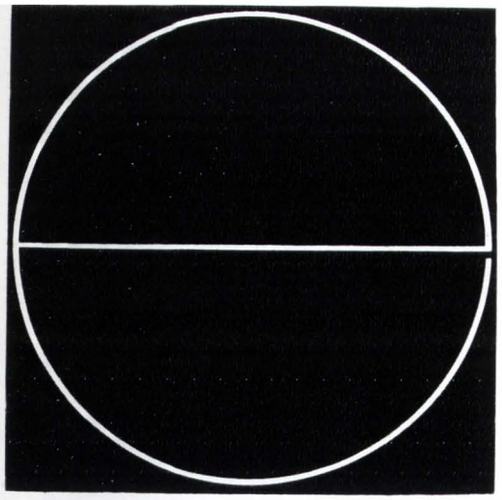

STIMULI NON-VIZUALI AI EXPRESIEI ARTISTICE ȘI CRITERII DE JUDECATĂ

Publicăm în acest număr textul comunicării ținute în cadrul celui de-al VII-lea Congres Internațional de Estetică (București, august-septembrie 1972) de profesorul Thomas C. Slettehaugh, de la Universitatea din Minneapolis. Comunicarea a fost inclusă în secțiunea a IV-a a Congresului, intitulată « Noi metode, noi criterii ».
Prefațăm acest text cu un interviu luat profesorului Slettehaugh de către Paul Cornel Chitic.

— Am văzut, în incinta expoziției internaționale a cărții de estetică, lucrările dumneavoastră de grafică. Sînt niște lucrări ciudate, am vrut să spun de fapt că transmiteți senzații tactile prin vizual.
Preconizați o artă a cărei receptare trebuie să se facă pe alt temei?

S. Metoda mea încearcă să diferențieze simțurile, să le redea o identitate pe care au pierdut-o. Ea nu este vizuală, dar încearcă să provoace o reacție vizuală — pe aceasta se bazează și sistemul de învățămînt pe care-l preconizez. În S.U.A., consumul de televiziune este atît de mare, încît simțurile cărora acest sistem de transmitere nu li se adresează sînt aproape total neglijate. Există la noi și o glumă în sensul acesta: americanul va avea ochi pătrați. Altfel spus, în sistemul meu educațional încerc să inhib vizualitatea în favoarea altor simțuri, încercînd să determin ființa umană să acționeze, să participe la ceva, fără să se bazeze exclusiv pe vizual.

— Adică o artă tactilă?

S. Dacă s-ar putea, să simtă, numai lucrarea ! Intenția metodei mele corespunde cu idealul muzicii: asiști la un spectacol muzical și ai numai muzică în tine, fără să ai ce vedea... Uneori închizi chiar ochii pentru a putea asculta, sau pentru a te putea asculta, mai bine... De fapt problema se reduce la înțelegerea relației, astfel ca după ce nu mai auzi, simți, obiectul să rămînă în tine prin relația descoperită, percepută. De aceea încerc să le dezvolt studenților mei gîndirea imaginativă.

— Este deci vorba de o comunicare între individul receptor și obiectul de artă.
Vorbiți de o comunicare în care fondul comun, codul, este similitudinea de imagini sugerate?

S. Ceea ce m-ați întrebat îmi dă prilejul să vă explic una din axiomele de bază ale sistemului meu. În sistemul clasic, similitudinile erau sugerate de forme. Senzațiile și percepțiile aveau la bază o experiență trecută. Tactilitatea de exemplu se realiza prin asocierea cu senzațiile trecute. Ceea ce vreau eu să realizez este detașarea de trecut și situarea, prin tactil, în prezent.

— Dar să presupunem că avem trei grupuri diferite de indivizi: un grup al brutarilor, altul al ghitariștilor și un altul, al ziariștilor. Diferența moștenită, de educație a tactilității, nu intervine?

S. Eu vă răspund complicînd problema și afirmînd că există și un al patrulea grup: de transfer, al creatorilor. Ei gîndesc mai mult proiectiv și mai puțin la situația prezentă. Și către asta tinde metoda mea. Gîndirea în prezent este numai primul pas.

— Dar este posibilă aducerea celor trei grupuri la nivelul celui de-al patrulea.

S. Nu pe de-a-ntregul, pentru că există și diferențe obiective, de capacitate, de înclinație, ca și de reactivitate, de adaptabilitate. Tocmai acesta este motivul pentru care unele lucruri noi (arta nouă) nu sînt înțelese de o categorie de oameni decît după trecerea unui timp, timpul necesar pentru ca ei să se adapteze, să se acomodeze...

— O astfel de educație permite și înțelegerea artei de pînă acum?

S. Arta clasică este ceva dat. Ea nu va fi niciodată înțeleasă nici mai mult, nici mai puțin ca pînă acum. Dar o astfel de educație va avea un alt corespondent în creația artistică pentru că vor fi oameni care, să spunem, vor lua pămînt din stradă, îl vor aduce în expoziții și cînd aceasta se va închide vor scoate pămîntul afară și opera de artă nu va mai exista. Pentru a putea aprecia dacă acest pămînt este sau nu operă de artă va trebui să fii acolo, în expoziție. Fenomenul nu se va mai repeta... Astăzi nu mai este posibilă cultura prin citit!

— Vă apropiați de teoria lui McLuhan !

S. McLuhan? N-am auzit de el !

— Și totuși, lucrările dumneavoastră au un conținut, o semnificație care se transmit și altfel decît prin intermediul simțurilor.

S. Da, e adevărat, dar metoda mea este încă în lucru... Vedeți, n-am putut aduce frunze la un congres!...

— Tentativa dumneavoastră nu este un revers al procesului de rupere de natură provocat de antrenarea totală a cetățeanului american în ritmul accelerat pe care îl impune industrializarea?

S. În sprijinul afirmației dumneavoastră, aș spune că prin 1960 arta folosea ca material acrilicele, plasticele. Astăzi, în 1972, ne întoarcem la natură și astfel căutăm să ne sustragem industrializării.

— De ce vreți să aduceți natura în expoziții cînd mai firesc ar fi să vă duceți dumneavoastră în natură?

S. Este o iluzie de care avem nevoie !

— Și dacă realizați că totul nu este decît o iluzie, de ce încercați să o instituiți? Oare omul ieșit dintr-o expoziție de felul celei la care vă refereați nu va fi mai însingurat?

S. Va fi, desigur, dar tocmai asta va stimula întoarcerea lui în natură. Este singura soluție împotriva comercializării care acoperă tot mai mult America. Opera de artă va fi prima care se va sustrage! În felul despre care am vorbit !

— Rolul educației intelectuale se pierde în sistemul dumneavoastră?

S. Nu se pierde complet, dar nici nu se încurajează. Consider că, oricum, nici nu are nevoie de încurajare. Intelectualul, ceea ce ține de intelect, va merge oricum înainte !

— Nu vă temeți, in extremis, de o readucere a omului la natura lui primară?

S. Nu, așa ceva nu este posibil pentru că experimentarea simțurilor va stimula idealurile intelectuale. Lucrurile academice, cititul, de pildă, vor fi corelate cu stimularea prin simțuri. Aceasta este cinestetica !

Intelectul creator și producerea operelor de artă depind, în mare măsură, de spiritul de discernămînt, de selectare și de percepere al individului. Noua metodologie intelectuală folosită astăzi în exprimarea creatoare a fost anticipată de Sir Herbert Read atunci cînd acesta a scris: « La baza unei civilizații stau simțurile și nu intelectul; dacă nu ne folosim de ele și nu le educăm, nu vom avea niciodată condițiile biologice necesare supraviețuirii omului, ca să nu mai vorbim de cele necesare progresului uman ».
Atunci cînd artistul contemporan își interpretează muzica sub apă, iar publicul, folosind tuburi de respirat, se află tot sub apă, el produce o operă de artă autentică care se adresează în primul rînd simțurilor noastre — organelor fizice de percepție. Creatorul plastic, care amestecă obiecte tridimensionale și le pune într-o cutie de unde nu pot fi văzute de către privitor, se adresează simțului tactil al omului.
Două remarcabile personalități, James J. Gibson și Rudolf Arnheim, au descoperit noi criterii în « artă » prin apropierea dintre psihologie și artă. Descoperirile lui Gibson în domeniul psihologiei experimentale se ocupă de *cum vedem*; el a dezvoltat o nouă și deosebit de interesantă teorie a percepției care poate sugera formularea de noi criterii. Arnheim a elaborat și aplicat descoperirile psihologiei gestaltiste în artă. O altă personalitate în acest domeniu al artei și percepției este E. H. Gombrich. Abordarea lui pornește dinspre istoria artei, numai că el folosește psihologia și descoperirile în domeniul percepției pentru a explica opera de artă și semnificația ei în cultura noastră.
Educatorii moderni — cei în măsură să aprecieze — pot fi mai interesați de îmbunătățirea spiritului de discriminare și a sensibilității în judecățile de artă decît logica sau criteriile universitare. Compararea, gruparea și selectarea capodoperelor trebuie să primească încurajare universitară pentru ca individul să se poată orienta mai exact, să poată folosi mai atent, mai activ și mai precis simțul auzului, pipăitului, mirosului și gustului.
La Universitatea din Minnesota, un experiment recent, la care participau « privitorul de artă » și un obiect de artă ce se adresa simțu-